

ПРОЦЕС ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ГРОМАДЯНСЬКОСТІ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Успішне здійснення процесу демократизації в Україні потребує громадянської активності населення, спрямованої на формування дієвих інституцій громадянського суспільства. Громадянськість людини реалізується через її активну участь у функціонуванні місцевої громади, яка виступає базовим елементом суспільства. Основою реформи децентралізації є формування ефективних територіальних громад. Реалізація культури громадянськості відбувається через різні форми політичної участі громадян, які сформувалися в Україні впродовж періоду незалежності.

Метою дослідження є аналіз основних чинників та складових культури громадянськості в умовах демократичних перетворень в Україні.

Ідея громадянськості базується на здатності громадянина до активної участі у громадсько-політичному житті на основі глибокого усвідомлення своїх прав та обов'язків, зрілості політичної і правової свідомості, почуття патріотизму. Громадянська ідея передбачає також усвідомлення людиною себе членом єдиної соціальної спільноти, сформованої задля вирішення життєво важливих громадських питань. Втілення цієї ідеї пов'язане з формуванням людини, яка усвідомлює свою відповідальність і причетність до життя громади та її надбань, для якої велике значення має думка і співвизнання громадян, залежність від цієї думки. Сучасний дослідник С. Гантінгтон, вважає активну участь громадян у суспільно-політичному житті характерною ознакою третього етапу демократичного розвитку суспільства, який настає слідом за структурним та представницьким його етапами [1, с. 115].

Громадянську культуру (культуру громадянськості) розглядають як сукупність моральних, духовних, якостей, ціннісних орієнтацій та світоглядно-психологічних характеристик особистості. Складовими громадянської культури формують громадянська освіченість, компетентність, активність, зрілість, досвід громадської діяльності.

На думку Г. Алмонда, громадянська культура (культура громадянськості) – це культура лояльної участі. Це означає, що індивіди не тільки орієнтовані на політичний «вхід», вони також позитивно орієнтовані по відношенню до структур на «вході» і до процесу на «вході» в політичну систему. Іншими словами, громадянська культура – це учасницька політична культура, в якій політична культура і політична структура гармонізовані між собою [2, с. 52].

Культуру громадянськості слід розглядати як багатогранну різноманітність інтересів різних соціальних спільнот громадянської сфери суспільного життя, що забезпечує гармонійне існування людини в суспільстві, визначає активну громадянську й життєву позицію, соціальну зрілість та суспільно корисну діяльність особистості, готовність брати участь у суспільно-політичній діяльності на засадах демократизму, терпимості до інакомислення, поваги до законно створених державних інститутів.

Визначальними рисами культури громадянськості є передусім стійке переконання громадян у тому, що вони повинні брати активну участь у політиці, їх віра у свою здатність впливати на уряд і достатній для цього рівень політичної освіти та компетентності; потенційна політична активність громадян, готовність у разі потреби брати участь у політиці, яка поєднується з відносною політичною пасивністю і неперіоритетністю політичної сфери у їх житті; віра політичних еліт, які ухвалюють політичні рішення, в силу і впливовість громадської думки та громадської участі; прихильне ставлення громадян до існуючої політичної системи (культура підтримки); панування відносин взаємної довіри та співробітництва між громадянами, поміркованості й здатності йти на компроміс і кооперацію.

Громадянська культура розкривається у трьох взаємопов'язаних аспектах: по-перше, вона, з одного боку, є визначальною силою, а з другого – результатом формування громадянського суспільства; по-друге, саме громадянська культура визначає суть, якість взаємодії між громадянами, їх асоціаціями та інтегрує індивіда в громадянське суспільство; по-третє, громадянська культура формує норми, ідеали, цінності, взірці поведінки, які мотивують дії соціальних акторів.

У нашій державі культура громадянськості формується паралельно із становленням громадянського суспільства, її продукують базові суб'єкти політики – громадяни, їх соціальні групи, громадські об'єднання та асоціації, що в свою чергу впливає на якість політичної системи і політичного режиму. Зокрема, у межах громадянського суспільства відбувається налагодження горизонтальних відносин між громадянами, що полегшує процес взаємодії між ними і врахування різноманітних інтересів під час формування інституцій громадянського суспільства. Цей фактор забезпечує поступовий перехід від підданського типу політичної культури до учасницького. Тому важливо розглядати культуру громадянськості як показник наявного рівня демократії в суспільстві. Виходячи з цього, можна сказати, що громадянська політична культура та політичний режим – це дві відносно самостійні підсистеми політичного, вони впливають одна на одну та не можуть існувати одна без одної. З точки зору українського науковця В. Горбатенка, «дієву модель політичної системи неможливо створити лише через політику, інструментальними засобами. Її можна (і необхідно) творити через культуру, через залучення потенціалу базових цінностей» [4, с. 4].

Ознакою високого рівня культури громадянськості є об'єднання громадян у неурядові організації, що забезпечує політичну структуризацію суспільства, виокремлення інтересів окремих соціальних груп, сприяє формалізації відносин між політичними інститутами та громадськими організаціями й об'єднаннями.

Особливо зростає роль громадських об'єднань в період кризових явищ та інституційної неспроможності держави. Важливо, що неурядові організації виховують у своїх членів почуття співробітництва, солідарності та громадянського патріотизму.

Обов'язковою умовою формування культури громадянськості є право громадян брати участь в публічному управлінні громадою, що дозволяє суттєво розширити можливості впливу громадянського суспільства на процес прийняття відповідних управлінських рішень локального рівня. Громадянська участь спирається на знання і цінування громадянами своїх прав і свобод, визнання суспільних норм і законів, готовність їх дотримуватись, ставати на захист своїх інтересів, вміння вимагати чіткого розмежування сфери повноважень держави та суспільства.

Висновки. Отже, формування культури громадянськості, як учасницької культури відбувається в процесі реалізації особою і суспільством різних форм політичної участі. Перш за все, культура громадянськості розвивається в Україні паралельно із формуванням громадянського суспільства, її продукують соціальні суб'єкти – громадяни, їх групи, об'єднання та організації, по-друге, громадянськість людини реалізується, через її активну участь у діяльності громади, яка виступає базовим елементом суспільства, адже децентралізація влади спонукає до активізації громадської самосвідомості, у рамках якої формується активістська політична культура. По-третє, процес становлення культури громадянськості пов'язаний із розвитком електоральної участі громадян, яка проявляється циклічно, як у вигляді неконвенційних активно-протестних форм, так і громадських ініціатив, волонтерських організацій та благодійних фондів, які виникли під час революції Гідності і продовжують активно функціонувати.

Список використаних джерел

1. Huntington S. The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century / S.P. Huntington. Norman : University of Oklahoma Press, 1993. 384 p.
2. Алмонд Г., Верба С. Гражданская культура: политические установки и демократия в пяти странах / Г. Алмонд; С. Верба; пер. с англ. Е. Генделя. Москва : Мысль, 2014. 500 с.
3. Короткий оксфордський політичний словник: пер. з англ. / [ред.-упоряд.: І. Маклін, А. Макмілан]. 2-ге вид. К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2006. 789 с.
4. Горбатенко В. Ціннісні аспекти реформування політичної системи України / В. Горбатенко // *Політичний менеджмент*. 2007. № 3 (24). С. 4–12.